

„...MERT HÁT SZERETET-E AZ,
AHOL VAN MÉG UNDROR?”¹
KOLNAI AURÉL
ÉRZELEM-FENOMENOLÓGIAI VIZSGÁLÓDÁSAI

Szilárd KMECZKÓ²

ABSTRACT

Aurél Kolnai's name is better known abroad than in his home country, although his achievements in philosophy, mainly political philosophy are significant. Between 1929 and 1935, as a sensitive observer, he analyses the emotional culture of the modern man in his three works on phenomenology of emotions. The subjects of these works are disgust (*Der Ekel*), pride (*Der Hochmut*) and hatred (*Versuch über den Haß*). The texts contain hardly any references to other authors, which indicates that they are niche and original achievements. It is also supported by Edmund Husserl's comment upon reading *Der Ekel* (*Disgust*) that Kolnai's work is hard to fit within the framework of phenomenology. According to Kolnai's reflection on Husserl's comment, his primary aim was the phenomenological intention rather than the methods of phenomenology. In this study, I am attempting to provide an overview of Kolnai's works on phenomenology of emotions by analysing the insights of two of his Hungarian interpreters, Gábor Boros and Béla Bacsó, in connection with the above mentioned works.

KEYWORDS

Kolnai, Husserl, phenomenology, emotion, disgust, pride, hatred

BEVEZETŐ

Az érdekesítő írásokat tartalmazó *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában – Kolnai Aurél és Max Scheler írásai* címmel megjelent kötet borítóján olvasható felirat azt ígéri, hogy Kolnai Aurél és Max Scheler írásait veheti a kezébe az olvasó. Ez azonban nincs így, mivel az ígértnél többet kapunk, hiszen a jelzett szövegeken túl a – kötet szerkesztőjének, Boros Gábornak a tollából származó – *Előszó* mellett két további tanulmányt, Bacsó Béla *Kirekesztés, száműzetés, továbbélés – Kolnai Aurélról* [1], valamint Boros Gábor *A realista érzelemfenomenológia esélyei és veszélyei Kolnai Aurél példáján* [3] című szövegeit is hozzáolvashatjuk Kolnai és Scheler elemzéseikhez. Alighanem mindkét tanulmány a bevezetés szándékával lett a kötetbe szerkesztve az *Előszó* mögé, valamint Kolnai és Scheler szövegei elé. Talán célravezetőbb lett volna a tanulmányokat a kötet végén, utószó gyanánt elhelyezni, hiszen a kötet előszava betölti a célját, ráadásul a magyar nyelvű olvasók a Világosság teljes egészében Kolnainak szentelt 1997/5–6 összevont száma, két további kötet ([2], [4]) és számos egyéb tanulmány alapján előzetesen már tájékozódhattak arról, ki is volt valójában Kolnai Aurél.

---

¹ Részlet Franz Werfel *Jesus und der Äser-Weg* című költeményéből. Ennek a versnek a soraival vezeti be Kolnai az undor etikájáról szóló fejezetet.

² Dr. Kmeckó Szilárd PhD, Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE), e-mail: kmeckko.szilard@drhe.hu. (A szöveg megírása idején a DRHE kutatásfinanszírozási támogatásában részesültem – K. Sz.)

A kötet címben hivatkozott törzsét az alábbi szövegek alkotják: Kolnai 1929 és 1935 között született három elemzése, az 1929-es *Az undor* (Der Ekel) [5], amely a *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*ban, az 1931-es *A gög* (Der Hochmut) [6], amely a *Philosophische Jahrbuch der Görres-Gesellschaft* 44. kötetében, illetve az 1935-ös *Kísérlet a gyűlöletről* (Versuch über den Haß) [7], amely szintén a *Philosophische Jahrbuch der Görres-Gesellschaft*-ban, de annak 48. kötetében jelent meg. Max Scheler *Ordo amoris* című töredékesen fennmaradt elemzése zárja a Boros Gábor által szerkesztett kötetet. Kolnai eredetileg németül írt szövegeinek magyar fordításai a frankfurti Suhrkamp kiadó gondozásában 2007-ben Aurel Kolnai: Ekel, Hochmut, Haß címmel megjelent kötet alapján készültek. A szövegek fordítója Mesterházi Miklós volt.

KOLNAI VIZSGÁLÓDÁSAI

Kolnai az elemzéseiben alig-alig hivatkozik más szerzőkre. Néhány Alexander Pfänder és Dietrich von Hildebrand munkáira, valamint a *Kirchenlexikon* egyes címszavaira hivatkozó gyér számú lábjegyzeten túl hiányzanak a további kapcsolódási pontok, amelyek megkönnyítenék valamely tradícióhoz közelítés által gondolatainak a megértését. Az undorról szóló írásának elején jelzi is ennek az okát, mi szerint műve hiánypótló kíván lenni, lévén az undor problémája feltáratlan terület. [5] Az érem másik oldalaként jegyezhetjük meg, hogy a kötöttségek hiánya miatt Kolnai igazán elemében érzi magát, sohasem érezni, hogy gondolatokat reprodukálna, éleslátásának köszönhetően pedig olykor az olvasást megnehezítő, zsúfoltságot keltő gyakorisággal adja közre originális észrevételeit. Ennek a gondolati gazdagságnak tudhatjuk be a fenomenológiai módszer szigorától való bevallott eltávolodását, amikor is a módszerrel szemben a fenomenológiai szándékot emeli ki, amelybe belefér a pszichológia, a leíró esztétika és a metafizika is.

Kolnai az 1928-as nyári szemesztert Freiburgban tölti, ahol személyes ismeretséget köt Edmund Husserlrel, látogatja az óráit és jelen van a vitákon. Testközelből látja a husserli fenomenológiát „működés” közben. Bár Husserl megjelenésének és személyes habitusának voltak Kolnai számára csalódást keltő részletei, de ezek konstatálása nem érintette az iránta táplált tiszteletet és a fenomenológia jelentőségét illető meggyőződését: „Néha egy-egy hihetetlenül éles pillantása vagy valamelyik meglepően velős mellékes megfogalmazása elárult valamit szárnyaló szelleméről, mindazonáltal tény, hogy huszonnyolc éves koromban még mindig távol voltam attól, hogy fölismerjem a legnagyobb nagyságot is, noha előttem állt. Ma is néha valamiféle kényelmetlen boswelli érzés tölt el, ha eszembe jut, hogy személyesen is találkoztam, sőt egy-két szót is váltottam azzal az emberrel, aki talán Európa legnagyobb filozófusa volt Arisztotelész óta.” [4] Korántsem a fenomenológiához fűződő felületes viszonyra vezethető tehát vissza, hogy Kolnai a módszer fölé emeli az ún. fenomenológiai szándékot. Ezt a fenomenológiát illető sajátos felfogást, vagy legalábbis Kolnai nem egészen szabályosnak mondható fenomenológiai gondolkodásmódját Husserl is észrevehette, ugyanis a freiburgi szemeszter végén ekként értékelte Kolnai teljesítményét: „Önnek, Kolnai úr, még hosszú utat kell megtennie: a leírásban kitűnő, de egyelőre még távol van attól, hogy fenomenológus legyen.” [4] Visszaemlékezéseiben Kolnai azonnal értelmezi is Husserl megjegyzését: „Ezen azt értette, hogy érdeklődésem túlságosan is lélektani, nem pedig logikai vagy tulajdonképpen értelemben filozófiai; az elme képzetait intencionális tárgyreferenciákkal le tudom írni, de még nem értettem meg a központi problémát: a világtapasztalatból kiemelkedő tudat konstituálódását.” [4] Kolnai három elemzését tehát a jó értelemben vett szertelenséggel, gondolatgazdagsággal és a többi filozófiai szövegtől való eloldozottsággal jellemezhetjük.

Bacsó Béla tanári precizitással rajzolja meg azt a szellemtörténeti keretet, amelybe helyezve olvasásra ajánlja Kolnai elemzéseit. Ez a gondolati keret a közel–távol és a saját–idegen szembeállítások modernitásban előállt viszonyait tekinti át Georg Simmel, Roland Barthes, Seneca, René Girard, Edmund Husserl, Alexander Pfänder, Max Scheler és Mannheim Károly állításaiból kiindulva. Az előálló narratíva egy hanyatlástörténet képét mutatja, amennyiben paradigmikus jelenségként a sok esetben előzmények nélkülüként megélt idegenné válás, kirekesztés és megsemmisítés strukturális mozzanatait emeli ki. Kolnai két szálon is beleszó-
ható ebbe a történetbe. Bacsó rögzíti, hogy „Pfänder a későbbiekben egy mind szegényesebb *érzékultúrát diagnosztizál a modernitásban*, aminek következtében gyors, hirtelen fellángoló és uralhatatlan gyűlöletreakciók jelentkezhettek. (...) [É]ppen tisztázatlan és tisztátalan emóciói következtében az ember sokszor nem tud túllépni a tagadó, megsemmisítő és gyűlöletet kinyilvánító aktuson.” [1] Scheler még súlyosabbnak látja a bajt, ugyanis az érzelmkultúra visszafejlődését a zsidó-keresztény kultúra bomlástüneteként azonosítja s rámutat, hogy „a keresztény etika nem növekedhet a *ressentiment* talaján”. [1] Scheler meglátása, akárcsak az imént Pfänderé, közvetlenül az első világháborút megelőzően vált hozzáférhetővé nyomtatásban. A fenomenológiai vizsgálódásaiban az etikai szempontnak centrális fontosságot tulajdonító Kolnai itt, a kiteljesedő hanyatlástörténet bomlásként leírható szakaszában veszi fel a szálakat, s ebből a szellemi pozícióból indítja meg az undorról, a gögről és a gyűlöletről szóló elemzéseit.

Kolnai a Bacsó által felrajzolt narratívába történő befogadásának másik lehetősége nem csupán Kolnai személyéhez, hanem sokkal inkább generációjához kapcsolódik, amelynek ő is része. Széttartó pályáívek közös strukturális mozzanatáról van szó. Bár nem fejt ki, de nem tudunk másra gondolni, minthogy az 1919-ben Magyarországot elhagyó tudósok és művészek – jelzetten nem teljes névsorából fájóan hiányzik Polányi Mihály neve – a korábban már említett *ressentiment*, az érzelmkultúra leépülésének áldozatai. Kolnai pályáívét – Simmeltől kölcsönözve – úgy jellemzi, mint ami „*örökké kívül és állandóan szemben* formálódott.” [1] Mindez természetesen igaz, viszont akár Kolnai politikai emlékiratait olvassuk, akár az érzelmfenomenológiai elemzéseit, azokat nem lengi be a Bacsó szövege által közvetített komor tónus. Kolnai írásait nem sötétíti el valamiféle borússá váló szellemi horizont által rá vetett árnyék. Írásainak alapvetően más a kedélye, mint amiként Bacsó ír róluk, ami azt mutatja, hogy az idegenségre, a kiátkozásra és az üldözésre épülő narratíva ha nem is ellentétes Kolnai pályáívével, nem képes azt befogadni maradéktalanul, teljes valójában.

Egyetlen megjegyzés még Bacsó Béla Kolnai-képéhez, amely bár apróságnak tűnhet, de nem minden jelentőség nélküli. Kolnai 1935-ben publikált gyűlöletről szóló elemzése kapcsán Bacsó feleleveníti Mannheim Károly frankfurti egyetemen tartott, szintén ekkorra datálható előadásának főbb állításait. Az előadás során a társas életben jelentkező distanciálódás végiggondolására tett kísérletet. Mannheim megállapítása szerint „[a]z életdistanciálódás a modern ember számára azt jelenti, hogy kiesik az aktusvégrehajrásból. (...) [E]bben a reflexív-válásban fedezi fel a társadalmat.” [1] Az ember lehet reflexivitásra hajló, reflexivitásra kényszerített vagy a reflexivitásra csupán többé-kevésbé fogékony, esetleg alkalmatlan. Ezzel a széttagoltsággal – nehezen megmagyarázható mozgással – összefüggésben jelenik meg bizonyos csoportoknál a távolságtartás, másoknál pedig a reprimítívizálódás. Mannheim így folytatja: „Továbbá azt is megfigyeltük, hogy az ember csak akkor tud magán segíteni, ha maga viszi végbe a distanciálódást, amit önmaga számára problémává tesz, miközben a naiv ember ellenkezőképpen csoportjával fedésben hajt végre minden aktust.” [1] Erről van szó, Mannheim elemzésében ugyanis az önmagán segíteni tudó és a naiv ember szembeállítása fontossá válik, miként Bacsó számára is rendkívül fontos a csoportjától távolságot tartani képtelen emberrel szembehelyezett másik, aki a reflexióra, distanciateremtésre képes ember. Az utóbbi nézőpontjából a tömegember gondolatlanságára tekintve fog elkomorulni az elemző hori-

zontja. Ez a komorrá válás azonban nem következik be Kolnainál. Mindössze két válaszlehetőséget szeretnének jelezni, amelyek talán nem is választhatók le egymásról.

Kolnai elemzéseiben mindvégig jelen van a szövegeknek egy katolikus teológiai és egy metafizikai rétege, amely rétegek helyenként fedésbe kerülnek, míg máskor szétválnak. Ismert élettörténeti adalék, hogy Kolnai 1926 őszen Bécsben katolikus hitre tért át, ami életre szóló döntésnek bizonyult. A magáévá tett katolikus látásmód a realista filozófiára való rátalálást segítette. A *Politikai emlékiratok* visszaemlékezései kitérnek ennek az összefüggésnek a felismerésére: „Egyetemi tanulmányaim (1922–1926) alatt a modern európai filozófia nekem egyre inkább betegségnek és az értelem szándékos öngyilkosságának tűnt, semmint a skolasztikán túlmutató, fölszabadító ’haladásnak’; amely a skolasztika kincseit ostobán elvetette, ahelyett, hogy biztos ítélettel átrostálta, s más források alapján átvizsgálta volna.” [4] A skolasztikus gondolkodás vonzó, mert a józan észet képviseli, a dolgok létezését nem vonja kétségbe, fogékony az objektív rend iránt. Mi következik mindebből a kortárs filozófiai irányzatok mérlegelésekor? „A számomra legvonzóbb filozófiai irányzat, vagyis a neoobjektivizmus, s különösen a fenomenológia (...) maga is a skolasztikus-arisztotelészi hagyományhoz nyúlt vissza; tudatosan és szándékosan megújítva a középkori gondolkodás gerincét alkotó filozófiai attitűd egy részét.” [4] Természetesen a realista fenomenológiához korántsem csak a katolicizmuson keresztül vezet az út. Ezt Kolnai sem állítja, azt viszont igen, hogy „mély és tartós összhang van a katolicizmus és az Igazság szelleme között.” [4]

Kolnai elemzéseit tehát katolikus teológiai gondolkodási keret és fenomenológiai látásmód jellemzi. Számára a világ rétegeztségében összetett, részleteiben gazdag és sokféle, az értelemtől nem megfosztott, valamint értékek hordozója. A katolicizmushoz való kapcsolódás azonban a katolikus egyházba való belépést is jelentette, amelynek megvolt a maga jelentősége Kolnai életében: „Belépve az Egyházba nemcsak Isten természetfölötti jelenlétébe kerültem, és nemcsak a szentek közösségébe nyílt meg az utam, hanem azt is megéreztem, hogy az embertársaimmal való párbeszéd egyetlen érvényes, egyetemes és el nem múló közvetítőjénél vettem biztos lakást.” [4] Ez pedig a kommunikáció, valamint az embertársakhoz fűződő viszony olyan perspektíváját nyitja meg, amelynek nem sajátja a komor szellemi horizont.

A *Kísérlet a gyűlöletről* című írás azon passzusait olvasván, amikor Kolnai a gyűlölet világlátására kérdez rá, azt látjuk, hogy elsőként rögzíti a tényt, hogy a gyűlöletben mindig jelen van egy metafizikai élmény, majd pontosítja, hogy ez a vallási gyűlölet egy darabkája, később pedig felteszi a kérdést, amely valójában nem kérdés: „Tévednénk, amikor a morális-értékelő elutasítás és a személyes-ellenséges harci kedv egymásra találásának közös gyökerét (...) abban a vallási, közelebről manicheus elképzelésben sejtjük, hogy *a világ kettéhasad a rosszak szövetségére ott és – ahova az ember maga is tartozik – a jók szövetségére emitt?*” [7] Nincs itt arról szó, hogy a gyűlöletben megtörténő szétválasztás és szembeállítás megtétele alól kivonhatnák magukat mi is, a Mannheim szerinti distanciaterepítésre képes emberek, meghagyva a gyűlölködést az aktusaikban a csoportjukat mindenben követő reprimítívizálódottaknak. Ennek a lehetőségnek ellentmondanak a nyilvánvaló hétköznapi tapasztalataink is. Ha mégsem bizonyulunk képesnek ennek felismerésére, úgy alighanem a distancia hiányáról lehet szó. Valójában Kolnai érvelése az ellenkező irányból járja be ezt az utat, melynek végén kijelenti, hogy az egyszerű ember, a „fajankó” számára sem idegen a világ felosztása a gyűlöletben: „Ám ne feledkezzünk meg arról, hogy a ’világnézet’ nem a filozófusok vagy a műveltek ügye, hanem minden gondolkodó és érző lényé (...). Az átlagos emberi értelem alábecsülése mögött (...) az áll, hogy figyelmünket hajlamosak vagyunk egyoldalúan annak a tematikusan megfogalmazott gondolkodásnak szentelni, amely (...) a legtöbb ember esetében összehasonlíthatatlanul szegényesebb, mint azok a jelzészzerű, futólagos, egyszeri, elliptikus gondolati aktusok, amelyek azonban mégiscsak tudatos aktusok, és hatékonyak is.” [7] Ide kívánczok

végül Kolnai végig nem vitt gondolata, amelyet sejtésként fogalmaz meg, hogy a tárgyakat élesen elkülönítő formális-módszeres gondolkodás vajon előfeltételezi-e a gyűlöletet?

Kolnainak a kötetben szereplő legutolsó, a gyűlöletről szóló írása is több mint nyolcvan esztendő. Magától értetődik, hogy a gondolatok papírra vetésekor a szerzőjük nem lehetett tekintettel a tollat ma vezető megfontolásokra, mérlegelésekre, esetleg önmagunk felülbírálásának finom árnyalataira. Ebben az értelemben Kolnai Aurél korszerűtlen szerzőnek tűnhet napjainkban, hiszen rengeteg olyan állítást tesz, amelyek fennakadnának a politikai korrektség rostáján. Ezek olykor ízlésítéletek, de ilyen a szexualitás alternatív lehetőségeiről tett vaskos kijelentése is, vagy azok a politikailag inkorrektnek ugyan nem mondható, de manapság mégis megütközést keltő megállapításai, amelyek arról tanúskodnak, hogy a szexualitás körébe vonható számos aktust, mint amilyen a tánc, bizonyos érintések stb., az undor jelenségkörével kapcsolatban tárgyal, kijelölve ezzel a szexualitás objektíve helyesnek ítélt felfogását. Léptenyomon olyasmikbe ütközünk Kolnai briliáns szövegeit lapozva, amelyek óvatosan mondva is meghökkentőek. De nem számított-e már életében is csodabogárnak a szerzőjük? Mindezek a körülmények megfontoltságra intik Kolnai mai értelmezőit. Boros Gábor tanulmánya körültekintően mérlegelve és nagyfokú érzékenységgel mutatja be Kolnai három elemzését, finomra csiszolt kulcsokat adva az olvasók kezébe. Boros jelzi, hogy Kolnai érvelésének háttérében mindvégig egy határozott értéktábla (katolikus teológiai horizont) húzódik meg, elhelyezve ezzel a korabeli filozófiai viták (relativizmus, historizmus kontra metafizikai, vallási kötődés) egyik térfelén, bevonva ezzel Kolnai szövegeit genezisük természetes közegébe.

Boros éles szemmel mutat rá, hogy Kolnai témaválasztásainak furcsasága vagy inkább bizarnak tűnő jellege abból fakad, hogy egy meg nem nevezett, reflektálatlan metafizikai optimizmus talajáról az érzelmi élet olyan összetevőire, mint az undor, a gőg vagy a gyűlölet, amelyeket a negatív oldalhoz sorolunk, mindössze mulandó, átmeneti jelenségként tekintünk. Kolnai nem így tesz. Azonban végső olvasatban, az ágostoni üdvtörténeti perspektívával összhangban, amely felé a scheleri ordo amoris [10] teremti meg a kapcsolatot, Kolnai „sikerrel próbál kicsikarni egy sajátos jellegű pozitivitást a negatív érzelmekből.” [3] Ennek a gondolatnak a fényében vajon mi indokolhatta, hogy Scheler egyébként is lezáratlan írása Kolnai szövegei mögé kerüljön a kötetben?

Boros az undorról szóló elemzés kapcsán jegyzi meg, hogy „vajon a (szociál)fenomenológia nem alapozódik-e Kolnainál megengedhetetlenül nagymértékben a biológiára, illetve hogy vajon nem integrálódtak-e túlzott mértékben egy közös rendszerré.” [3] Csak röviden jelezni szeretnénk, nem vitatva az észrevétel találó voltát, hogy az undorról szóló szöveg vonzerejének vajon nem az az egyik forrása, hogy a biológiailag adott és a kulturálisan megformált közötti határ játékba lett vonva? Vajon beszélhetünk-e a kultúra által megmunkált biológiai alapjai mellett a kulturális-civilizatórikus hatások betüremkedéséről a biológiailag adottnak ítélt tartományba? Kolnai elemzése mintha érintené ezeket a kérdéseket, de legalábbis a közelükben visz az útja. Merthogy az undorító karakteréhez tartozó felfokozott nyüzsgés és zszisegés vonatkozhat a férgek hullámmzó sokaságává átváltozott föld egy darabkájára, mint ahogy a nagyvárosi élet sehová sem tartó, ám mégis rohanó embertömegére, de ettől az embereket még nem fogom féregnek tekinteni. A féreghez hasonlítás egy egészen más viszonyt feltételez. Ez a példa is jelzi, miként arra Boros is felhívja a figyelmünket, egy Kolnaihoz hasonló konzervatív gondolkodó nem feltétlenül érezte otthon magát a 20-as évek Berlinjében, melynek okai nagyon sokrétűek is lehettek.

Kolnai szövegei olvastán meglehetősen gyakorisággal tapasztalhatja a Polányi Mihály szövegeiben jártas olvasó, hogy mindkettejük esetében a másik irányában továbbgondolásra kínáló vagy egymás szövegeit megvilágító szakaszokra talál. Anélkül, hogy belebocsátkoznánk ezek elemzésébe, mindössze jelezzük, hogy nagyon tanulságos együtt olvasni Kolnai (*Gondolatok a magyar felkelésről egy év távlatában* – lásd Politikai emlékiratok) és Polányi (*A ma-*

gyar forradalom üzenete [9]) 56-ról szóló írásait. Zavarba ejtően párhuzamos pályán haladnak Kolnai gondolatai, amikor is a gyűlöletet veti össze a barátság és ellenségesség görög eszméjével [7], valamint Polányi gondolatai, aki annak próbál utánajárni, hogy a szabadság és a szkepticizmus közötti feszültség miért nem vitte bele az antik világot egy 20. századi típusú totalitárius forradalomba. [8] Gondolhatunk még a rétegezett univerzum mindkettejüknél felbukkanó képére, és a sort még hosszan folytathatnánk.

BEFEJEZÉS

Kolnai elemzéseinek karakteréhez tartozik, hogy elvesztik az ízüket, ha megpróbáljuk őket összefoglalni. Újra és újra érezhetjük, hogy a velük való időtöltés nem csak hasznos ismeretekkel kecsegtet. Ezeket nem becsülnénk le, de ami talán fontosabb, hogy Kolnai szövegeit bújva a gondolkodás teológiai-metafizikai rétegének megléte mellett is a szövegek a mozgásban levő gondolkodás, a frissen megszülető gondolatok képét közvetítik.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BACSÓ Béla. *Kirekesztés, száműzetés, továbbélés – Kolnai Aurélról*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 9–18. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.
- [2] BALÁZS Zoltán. *Kolnai Aurél*. Budapest: Új mandátum Könyvkiadó, 2003. 254 p. ISBN 963-9494-24-0, ISSN 1585-3098.
- [3] BOROS Gábor. *A realista érzelemfenomenológia esélyei és veszélyei Kolnai Aurél példáján*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 19–31. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.
- [4] KOLNAI Aurél. *Politikai emlékiratok*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2005. 570 p. ISBN 963-07-7788-6.
- [5] KOLNAI Aurél. *Az undor*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 32–80. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.
- [6] KOLNAI Aurél. *A gőg*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 81–107. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.
- [7] KOLNAI Aurél. *Kísérlet a gyűlöletről*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 108–143. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.
- [8] POLÁNYI Mihály. *A következetlenség veszélyei*. In: NAGY Endre, ÚJLAKI Gabriella (szerk.): *Polányi Mihály filozófiai írásai II*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1992, 48–68, 357 p. ISBN 963-7978-275 II. k.
- [9] POLÁNYI Mihály. *A magyar forradalom üzenete*. In: NAGY Endre, ÚJLAKI Gabriella (szerk.): *Polányi Mihály filozófiai írásai II*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1992, 117–136, 357 p. ISBN 963-7978-275 II. k.
- [10] SCHELER, Max. *Ordo amoris*. In: BOROS Gábor (szerk.): *Szeretet és gyűlölet, undor és gőg. Érzelemfilozófia a realista fenomenológiában. Kolnai Aurél és Max Scheler írásai*. Budapest: ELTE BTK, 2014, 144–176. 176 p. ISBN 978-963-284-526-5.